

LØNBORGGÅRD

Den korte og ufuldstændige historie af en lang historie

Af Jon Høgh. - Det første kildemateriale om Lønborggård finder vi i Valdemar Sejrs Jordebog fra 1231 og i nogle breve fra Erik Klipping udstedt i 1278 fra Lønborggård. I 1340 opholdt Valdemar Atterdag sig på kongsgården, men han fik snart så store økonomiske problemer, at han samme år var nødt til at pantsætte og gøre Lønborggård til bispegods under biskoppen i Ribe. Sådant blev det i de næste 150 år.

I 1400-tallet gennemlevede herregårdene, indbefattet Lønborggård, en ret stille periode, men så gennemførtes med sværds slag Reformationen i 1536. I årene 1534-1536 udkæmpedes også Grevens Fejde under ledelse af Skipper Clement, der med sin bondehær hærgede ned igennem Jylland og plyndrede og afbrændte et stort antal herregårde og godser – også den skændsel overgik Lønborggård, der i 1534 blev fuldstændigt ødelagt.

I årene herefter overgik alle biskoppelige gårde til kronen, og kong Christian 3. genopbyggede Lønborggård, der stod færdig i 1540. I de næste ca. 100 år sidder flere adelslægter på den store gård, og mens Christian 4. var konge, udbrød Torstenssonskrigen med Sverige. Som anerkendelse for sin indsats under krigen skænkede kongen hærchef Henrik Müller Lønborggård i 1645.

Müller-slægten sad derefter på Lønborggård indtil 1750, hvor det 450 tdl. store gods solgtes til Christian Hansen. I 1757 oprettede han, fordi han var barnløs, et stamhus, hvorved han båndlagde sin kapital i en fideikommiss, så at renteindtægterne kunne tilfalde hans udpegede arvinger.

I 1760 overdrog Christian Hansen gården til sin nevø, Niels. Hans datter Christence blev i 1787 gift med den hjertelige bondeven, Niels Jermiin, der overtog godset i 1792. Med glæde løsrev han bønderne fra det knugende stavnsbånd og gjorde dem til selvejere af deres gårde. Niels Jermiin døde i 1807. Hans kone overlevede ham i tre år, og ved hendes død overgik Lønborggård til deres datter Nielsine og svigersøn Kristian Benzon. Benzon var en dygtig og initiativrig landmand. Han plantede træer til læ for den genstridige blæst fra vest, og han oprettede et af landets bedst fungerende herregårdsmejerier, hvortil bønderne i lokalområdet kunne levere deres mælk, og Lønborggårds nuværende hovedbygning lod han opføre i 1838-39. Også efterfølgerne, der blev den sidste adelsslægt på godset, Tranbergene, som sad på Lønborggård indtil 1939, var foregangsmænd. Under dem blev heden opdyrket, de mægtige engarealer afvandedes, og nye avlsbygninger skød i vejret. Men

hvad de opbyggede nedbrændte ikke mindre end tre gange i årene 1889, 1912 og 1932, men ved iver og dygtighed lykkedes det dem at komme om ved det.

Den sidste ejer af Tranberg-slægten, Ernst Tranberg og hustru blev ikke beriget med børn, og derfor solgte de gården til den velhavende, gæve og afholdte forretningsmand H. Houmann fra Vejle. Han var ikke en dygtig landmand, men han var en ivrig jæger, der altid inviterede de lokale jægere med på jagt på Lønborggård. Det fortælles, at han, når jagten var slut, gerne rejste sig op og fortalte om jagten, som han afsluttede med disse ord: 'Når jeg dør, vil jeg begraves på Lønborg Kirkegård, og jeg vil have to jagthunde med i graven, mit gevær og 200 patroner.' Bortset fra hundene fik han med i graven, hvad han havde ønsket sig.

Lønborggårds storhedstid var slut med Tranbergene. De kommende ejere var ikke dygtige landmænd, og derfor gik gården en trist skæbne i møde, der tog sin begyndelse med godsejer Vibholm, der i midten af '90erne solgte godset til Skov- og Naturstyrelsen med henblik på at oprette et naturcenter i bygningerne, som både amt og kommune skulle være fælles om. Projektet faldt til jorden, fordi Skjern Kommune pludseligt meddelte, at de alligevel ikke ville

være med. Gården blev så i 2003 sat til salg på bud. Højstbydende var Ib Steen Gregersen. Efter fem måneder solgte han til Eigil Lyng, der i 2007 indrettede et oplevelsescenter på gården. Fordi Lyng indhentes af finanskrisen kom Lønborggård på tvangsauktion i 2009, hvor det overgik til Lønborggård ApS, som Jacob Grønlund, Søren og Jens Rasmussen fra Hobro stod bag.

Med dem ombyggedes Lønborggård til et feriecenter med 15 dobbeltværelser, køkken, restaurant, gildesale og konferencelokaler og en stor multihal for sportsudøvere.

FAKTA

Betegnelsen herregård stammer fra, at ejerne var herremænd - mænd, der havde forpligtet sig til at gøre krigstjeneste for deres herre, kongen. Ved Middelalderens afslutning erstattedes betegnelsen herremænd med adelsmænd. De var fri for at betale almindelige skatter. Foruden egen jord radede de over et antal fæstegårde. Her boede fæstebønderne, der skulle betale landgilde til og yde hoveri for adelsmanden. I perioden 1733-1788 var bønderne stavnsbundne.

Agroskolens smukke bygning i Hammerum skal sælges, men de 30 ha landbrugsjord bibeholdes, for den er landbrugselevernes værksted. Foto: Agroskolen.

Det skulle have været en skole for havebrug

Af Annette Holm. - Det er ved at være sidste udkald, når man som Hardsyssel Historiske Samfund vil holde møde i Agroskolen Hammerums smukke bygning. Skolen flytter nemlig efter planen om 2 år til Herning, og bygningen skal sælges.

Det var oprindeligt ikke en landbrugsskole, den var bygget til at rumme. Det var en havebrugsskole, som blev bygget for et legat på 200.000 kroner i Pelle Fløe Niensens testamente. Han var født 1839 i Gjellerup, men rejste i 1870 fra sin fødeegn til København, hvor han åbnede en forretning, der handlede med uld og trikotage. Det blev en af byens største forretninger af sin art, og Palle Fløe Nielsen tjente mange penge.

Han huskede sin hjemegn som barsk i forhold til Sjælland, og da han døde i 1905, havde han i sit testamente bestemt, at legatet skulle bruges til at oprette en havebrugsskole, hvor undervisningen var gratis.

Skolen blev bygget i udkanten af Hammerum og indviet i 1928, men i mellemtiden var haver allerede blevet udbredt på egnen, og efter byggeriet af skolen var der ikke mange penge tilbage af legatet. Der var ikke behov for skolen og penge til driften af den, så det var først med oprettelsen af Hammerum Landbrugsskole 10 år senere, at der kom liv i bygningen.

Det var den første forstander, Kristian Møller, i høj grad medvirkende til. Han præsenterede i den første undervisningsplan Hammerum Landbrugsskole som en kristen, dansk fagskole. Han var forstander frem til 1962, og i den tid voksede skolen

Agroskolens forstander Jeppe Bomann ser frem til, at skolen flytter til Herning. Foto: Agroskolen.

støt og blev en betydningsfuld kraft i dansk landbrugsundervisning.

Møller var født i 1894 og blev i 1921 uddannet som agronom med planteavl som speciale. Han var engageret i foreningsarbejde, så i 1948 blev han formand for den store Hammerum Herreds Landboforening, og allerede i 1942 var han blevet formand for

Foreningen af jyske landboforeningers regnskabsudvalg. Han var også i 1959 stærkt fremme som kandidat til formandsposten, men den gik til den senere minister, Anders Andersen, og kort efter begyndte Kristian Møller at afvikle sine tillidshverv. Han stoppede som formand i den lokale landboforening i 1962 og døde som 90-årig i 1984.

Fusion med to andre skoler

Frem til 1999 var Hammerum Landbrugsskole selvstændig, men fusionerede så med landbrugsskolerne Borris og Kongensgaard ved Lemvig under navnet Agroskolen. Den næste fusion fandt sted i 2018, og det var med Herningsholm Erhvervsskole & Gymnasier.

Siden har Agroskolen haft stor søgning og udvidet sit elevtal kraftigt. Så i 2021 blev det besluttet, at den skal flytte i helt nye bygninger i nærheden af Herningsholms campusområde,

så eleverne bliver en del af studiemiljøet med flere end 35 ungdoms- og erhvervsuddannelser i Herning.

Agroskolen tilbyder foruden landbrugsuddannelsen eux landmand, hvilket vil sige en kombination af studentereksamen og landbrugsuddannelse, et studenterforløb samt uddannelse til produktionsleder på deltid eller heltid. Det foregår i et miljø, hvor der bliver sat fokus på faglighed, teknologi og innovation.

De fleste elever, også dem fra nærområdet, bor på skolen, og det skyldes ikke mindst det gode køkken og kammeratskabet. Skolen har nemlig også en hal, hvor eleverne kan spille fodbold, badminton, dyrke styrketræning og meget andet. Agroskolens uddannelser er de senere år blevet meget populære, så der mangler plads, og det er første gang siden 1986, at der bygges en ny landbrugsskole i Danmark. Det er efterforstander Jeppe Bomanns mening en god anledning til at nytænke landbrugsuddannelsen på alle leder og kanter.

"Det bliver ikke bare spændende at tegne fremtidens landbrugsuddannelse, men også at forme rammerne omkring den livsstil, det også er at tage en landbrugsuddannelse. Her skal være plads til både et aktivt undervisningsmiljø og sociale aktiviteter uden for almindelig skoletid – det skal være fedt at bo på skolen" sagde Jeppe Bomann, da planerne for den nye landbrugsskole blev fremlagt.

Og det bliver en ny landbrugsskole, for samtidig med flytningen skifter Agroskolen navn til Midt- og Vestjyllands Landbrugsskole.

LANDBRUGSSKOLEN I HAMMERUM

1928: Bygningen opføres som havebrugsskole.

1938: Bygningen overtages af den nystiftede Hammerum Landbrugsskole.

1999: Skolen fusionerer med landbrugsskolerne Borris og Kongensgaard ved Lemvig under navnet Agroskolen.

2018: Agroskolen fusionerer med Herningsholm Erhvervsskole & Gymnasier.

2025: Agroskolen flytter til Herningsholms campusområde i Herning og skifter navn til Midt- og Vestjyllands Landbrugsskole. Bygningen sættes til salg, men landbrugsjorden bibeholdes.

**Vi skriver alle
»historie«**

Alle er med til at
skrive historie

Redaktør
Bent E. Hansen

Jeg har netop udgivet en 100-årig kvindes erindringer i en artikel.

En ganske almindelig kvinde med en ganske almindelig historie og hendes almindelige liv på godt og ondt. Som hun sagde, da jeg interviewede hende:

”Min historie er jo ikke noget særligt. Jeg har jo kun levet et helt almindeligt liv som bondekone. Så hvorfor skrive min historie. Jeg har jo ikke lavet noget specielt”.

Men det er jo netop det, der gør, at vi alle sammen er med til at skrive historie. Hendes erindringer fortæller en hel masse kultur – hvordan man levede et almindeligt liv på en bestemt tid

på et bestemt sted. Erindringerne fortæller om familieforhold, sociale forhold og troens virke. Artiklen er blevet godt modtaget. Og har solgt skriftet, hvori den stod, i stort tal.

Flere af artiklerne i Hardsyssel Tidende er også baseret på ganske almindelige folks liv – om deres opfattelse af ofte ganske almindelige episoder eller andet i deres liv. Det er ofte både oplysende historie og noget, man som læser kan nikke genkendende til. Måske er det også medvirkende til, at Hardsyssel Tidende bliver så godt modtaget, som tilfældet er.

Dette tiende nummer af Hardsyssel Tidende er således også værd at læse. - Så god læselyst!

LAD TUREN GÅ TIL

Dronning Louises Høj

Af Ove Nørholm. - Stenen, der står på en bakketop ved Skallebjerg i Høgild, er ikke særlig kendt. Den står da heller ikke sådan lige ved alfarvej. Man skal køre ind på Høgildgårdvej mod syd og køre forbi Høgildgård. Derefter drejer man til højre ind på en markvej og finder den mindre forhøjning i terrænet, hvor stenen står.

Området er et meget flot naturområde og giver et godt indtryk af både den natur, som Hedeselskabets stifter Enrico Dalgas havde ønsket at bevare for fremtiden, men også for at vise Hedeselskabets store initiativer for skovrejsningen og læplantningens betydning for landbruget i Vestjylland.

Kongeparret var på en længere

rejse rundt i Jylland, hvor de rejste med tog til Studsgård. Her ankom de den 31. juli 1908 kl. 9. Udenfor stationen bød sognerådsformand for Snebjerg-Tjørring Sogneråd, J. M. Jensen, velkommen til Studsgård.

Selskabet kørte herefter videre med hestekøretøjer. I alt var der 25 køretøjer i kortegen, og de kørte til Hjortballe Højene, hvor Hedeselskabets stifter, Enrico Dalgas, havde plantet de første træer som et led i et storstilet projekt. Herefter gik turen videre til Høgildgård, som var ejet af godsejer Pontoppidan (1859-1944). Her var Hedeselskabet vært ved en frokost, der blev indtaget i et telt, der var opstillet i haven. Kammerherre Chr.Lüttich talte på Hedeselskabets

vegne og takkede for kongeparrets store interesse for selskabets virke. Han takkede samtidig for statens store bidrag til selskabets mange projekter. Kong Frederik 8. var protektor for Hedeselskabet, og før ham var det hans far, kong Christian 9.

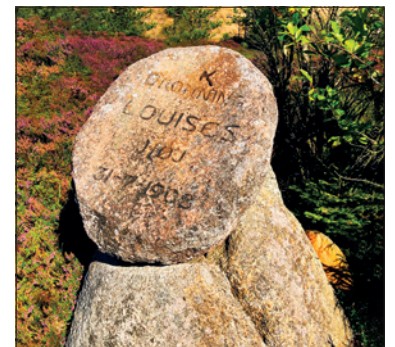
Efter frokosten kørte de klokken 13 videre til Skallebjerg. Turen hertil var præget af regnvej og blæst, og kun fem-seks af de 25 køretøjer nåede ud til festlighederne, idet en del var kørt forkert i terrænet.

Højen blev navngivet af dronning Louise under besøget af plantagerne. Hedeselskabets formand havde bedt om dronningens tilladelse til at opkalde højen efter hende til »Dronning Louises Høj« Straks efter at

dronningen havde givet sit tilsagn, udfoldedes et Dannebrog flag fra en flagstang, der var rejst i dagens anledning. Godsejer Pontoppidan takkede herefter dronningen og lovede samtidigt, at højen for altid skulle ligge urørt og lyngklædt hen som et minde om heden. Der blev efterfølgende opsat en mindesten på højen.

Enrico Dalgas søn, Christian Dalgas, holdt også en tale, hvor han fortalte om Hedeselskabets historie. Christian var forstuddannet og udpeget til skovridder samt bosiddende i Birkebæk.

Efter den festlige indvielse og navngivningen gik rejsen videre til festligheder i Herning.

Den geografiske placering er:
56°03'21.5 »N 8°58'06.1«E

Det er Pontoppidan med papiret og kongen til venstre for flagstangen og dronningen sidder på en stol.

I dag er historie i morgen

Af Hans Herping. - Ovenstående kendsgerning bruger folkene i Ulfborg-Vemb Lokalhistoriske Arkiv som et motto i deres arbejde for at samle, dokumentere og beskrive lokalhistorien i det geografiske område, som arkivet dækker.

- For os er der ikke noget, der er for nyttigt til at blive registreret og fortalt som lokalhistorie. Alt har vores interesse og fortjener at blive husket. Derfor gør vi også meget ud af hele tiden at samle de begivenheder og ting op, som foregik i går eller for få uger siden. Det bliver jo også mindeværdig lokalhistorie engang. Det vigtigste for os generelt er, at f.eks. de artikler, vi udgiver i f.eks. vores årsskrift, skal kunne læses af alle, at dokumentationen og kilderne er troværdige og i orden, og at de kan forstås – også om mange år. Understreger Birgith

Et af lokalerne i det lokalhistoriske arkiv i Ulfborg er indrettet til en skolestue fra den tid, da mormor og farfar var unge. Her har formanden for foreningen bag arkivet, Birgith Sørensen (tv), og sekretær Johanne Marie Stender taget plads på forreste række. Skolestuen bliver af og til besøgt af f.eks. skoleelever fra vores årtusinde. De undres sikkert over, hvordan man på den måde kunne drive skole i gammel tid.

Sørensen og Johanne Marie Stender, der er henholdsvis formand og sekretær i foreningen bag Ulfborg-Vemb Lokalhistoriske Arkiv.

Fra kælderen til kulturhus

Lokalarkivet blev startet i 1986 med meget ydmyge rammer i kælderen under Staby Sognegård. De lokaler, som Ulfborg-Vemb Lokalhistoriske Arkiv har til rådighed i dag på første sal i det tidligere kommunekontor på Tingvej 5 i Ulfborg, er helt anderledes rummelige og indbydende.

- Efter den seneste kommunesammenlægning i 2007 blev det tidligere kommunekontor omdannet til et kulturhus med navnet Tinghuset. Det har betydet rigtig meget for lokalarkivets arbejde, udvikling og ansigt udadtil, at vi har til huse her. Vi har dejlige og rummelige lokaler centralt placeret i Ulfborg. Ud over

os har bl.a. DGI Vestjylland, kommunens Borgerservice, den lokale boligforening, AOF og kunstforeningen til huse i bygningen, så der er altid gang i noget her på stedet.

Et fællesskab med 14 frivillige

14 frivillige har deres faste gang i arbejdet i lokalarkivet hver mandag kl. 10-14 - og ofte også på andre tidspunkter af ugen, når der er ting og sager der skal ordnes.

- Vi er jo samlet i dette fællesskab, fordi vi alle har en stor interesse i lokalhistorie. Vi kommer med vidt forskellige baggrunde, f.eks. i forhold til, hvad vi har beskæftiget os med i livet, og hvor vi har og har haft vores tilhørsforhold. Det betyder, at vi altid har spændende snakke på kryds og tværs og udveksler erfaringer, som vi kan bruge i det lokalhistoriske arbejde. På den måde finder vi jo også

ud af, hvor vi hver især har vores kompetencer, og hvad vi helst vil bidrage med i arbejdet i lokalarkivet. Så får vi fordelt opgaverne til fælles bedste. Vi sørger også for, at vi derudover rundt i de sogne, som vores arkiv dækker, har kontaktpersoner, som har fingeren på pulsen, og som vi kan trække på, når vi søger oplysninger, siger Johanne Marie Stender og Birgith Sørensen.

FAKTA OM ULFBORG-VEMB LOKALHISTORISKE ARKIV

- * Foreningen bag Ulfborg-Vemb Lokalhistoriske Arkiv blev stiftet i 1986 på foranledning af skoleleder ved Staby Skole, Rudolf Uhre, og fik navnet Egnshistorisk Studieceter. Det havde i starten til huse i lokaler i Staby Sognegårds kælder. I forbindelse med flytningen til det tidligere kommunekontor i Ulfborg, der i dag hedder Tinghuset, blev foreningens navn ændret til Ulfborg-Vemb Lokalhistoriske Arkiv.
- * Arkivets virkeområde er den tidligere Ulfborg-Vemb Kommune, som dækker følgende ni sogne: Ulfborg, Staby, Madum, Husby, Sdr. Nissum, Thorsminde, Gørding, Vemb og Bur. Ved den seneste kommunesammenlægning den 1. januar 2007 blev Ulfborg-Vemb Kommune en del af Holstebro Kommune.
- * Foreningen bag lokalarkivet har ca. 230 medlemmer. De betaler 130 kr. i årskontingent. For den pris får de bl.a. hvert år et lokalhistorisk årsskrift.
- * Læs mere om Ulfborg-Vemb Lokalhistoriske Arkiv på arkivets hjemmeside www.ulfborgarkiv.dk

Hardsyssel Historisk Samfund er i gang med en artikelserie, hvor vi sætter fokus på de mange lokalhistoriske arkiver i foreningens område. Artiklerne bringes i foreningens nyhedsbreve til medlemmerne og på hjemmesiden www.hardsyssel.org

Her i Hardsyssel Tidende bringer vi med jævne mellemrum korte uddrag af artiklerne, så de kan virke som appetitvækkere til at læse artiklerne i deres fulde ordlyd i foreningens nyhedsbreve og på hjemmesiden. I denne artikel er der uddrag af artiklen om Ulfborg-Vemb Lokalhistoriske Arkiv.

Artiklen kan læses i sin fulde ordlyd på: www.hardsyssel.org under Nyheder - Nyhedsbrev 04.2022.

HUSK !!!

Hvis du er medlem af Hardsyssel Historisk Samfund, får du via e-mail invitation til Hardsyssel Historisk Samfunds arrangementer. I 2023 har foreningen følgende arrangementer:

- * Årsmøde den **11. marts** på Agroskolen i Hammerum. Professor Johannes Nørregaard Frandsen holder foredrag om »Da landbolivet blev en by i provinsen. Kulturen på landet 1950-2023«.
- * Sommermøde den **10. juni** på Lønborggård ved Tarm. Tidligere museumsdirektør Kim Clausen holder foredrag om Skjern Å projektet.
- * Historiens Dag den **28. oktober**, hvor årets nummer af Hardsyssels Årbog præsenteres. Mødested og program for dagen oplyses senere.
- * Læs på bagsiden af dette nummer af Hardsyssel Tidende, hvordan du bliver medlem af Hardsyssel Historisk Samfund.

Torsted Sognekommune

»Var her vin som her er vand og sukker som her er sand, så var det et Kanaas Land«.

Elisabeth Konradsen med elever fra 1965.

Af Steen Espensen. - Overskriften er et citat fra en præst i Torsted. Det fortæller om et fattigt hedesogn. Vilkår, der varede ved i århundreder. I en vinduesrude i præstegården var tidligere indridset følgende vers:

*"Det Torsted kald er vistnok meget lille,
men dog det føde kan sin mand.
Enhver der lever tarveligt og stille,
han her tilvisse leve kan."*

I 1970 gennemførtes en kommunalreform, der gennemgribende ændrede det kommunale danmarkskort. 1371 sognekommuner blev centraliseret til 277 storkommuner.

Reformen gav anledning til megen presseomtale og lokale diskussioner. Jyllandsposten, Berlingske Tidende og ugebladet Søndags BT skrev i 1960-erne om det, de kaldte Danmarks fattigste sognekommune og det børnerigeste.

Danmarks højeste skatteprocent

I 1966 havde Torsted sognekommune Danmarks højeste skatteprocent på 39,8%. Der var 587 indbyggere, en tilbagegang på 100 personer i løbet af 10 år. Avisartiklerne beskriver, at mange unge rejste fra sognet. De kunne ikke se en fremtid. Kun få havde mulighed for at overtage et landbrug, og giftefærdige piger var en mangelvare. Sognet havde 234 skatteydere og ca. 200 børn under 14 år. De 100 undervisningspligtige børn var fordelt på fire skoler.

Kommunens areal var på 6.192 ha. ifølge Trap. Private plantager og statsskov omfattede 2.097 ha.

Der var 110 landbrug med en gennemsnitsstørrelse på 30-40 tdr. land.

En beboer fortalte: "I min barndom var halvdelen af jorden uopdyrket. I dag er vel kun 1/10 ikke dyrket op endnu, ellers ligger resten nu med halvdelen som plantage og den anden halvdel som agerjord".

Klausig Plantage blev grundlagt som aktieplantage på et møde i Torsted skole den 15. november 1882. 200 aktier a 25 kr. Beløbet kunne afdrages med 2,50 kr. pr. år. Siden er aktiekapitalen vokset, men det er stadig reglen, at man skal bo i sognet for at være aktionær i den 1000 tdr. land store plantage.

Gennemsnitsindkomsten i kommunen var 8.130 kr.

De kommunale veje var i alt 64 km, hvoraf godt 20 km. var asfalteret. Pastor Erling Stougård Thomsen, der var præst i Hover og Torsted i 34 år, skrev om sin ankomst i 1959: "Alle veje var grusveje. Der var ingen vejskilte, ingen gadenavne eller husnumre. Det kunne godt være et problem at finde vej ud til folk den første tid."

I sognet var der en brugsforening, en købmand, et andelsmejeri, et dambrug, en foderstofforening, to forsamlingshuse, et bibliotek og som nævnt fire skoler: Første classes børn holdt til i Sdr. Esp Pogeskole. Anden klasse skulle mod øst til skolen i Abisgade. Tredie og fjerde klasse kørte med skolebus til Kronhede skole, og femte til syvende klasse undervistes i hovedskolen i Torsted by.

Efter syvende klasse kunne børnene fortsætte skolegangen i nabo-kommunerne.

Der var ingen faglokaler i de to

små skoler. Gymnastik foregik om vinteren i klasselokalet mellem pultene. Der var syv lærerstillinger, to fastansatte lærere og fem vikarer eller praktikanter fra Nørre Nissum Seminarium.

I Sdr. Esp skole underviste Elisabeth Konradsen. Hun var 70 år. Efter mange år fik hun endelig bevilliget en tilbygning - en forgang, så børnene havde et sted at hænge deres overtøj og stille deres træsko. Siden blev der indlagt vand, og kakkellovnen blev udskiftet med en olieamin. Men det var stadig hendes job at bære lokumsspanden ud og grave hul i jorden mellem grænerne, der omgav skolebygningen. Hun blev ansat i 1929 og fortsatte til 1968, da hovedskolen blev udvidet for at kunne rumme alle børn. Det fortsatte indtil 1995. Da besluttede Ringkøbing Kommune at nedlægge en række skoler. Derpå oprettedes Hover-Torsted Friskole. Elisabeth Konradsen købte skolebygningen i Sdr. Esp i 1968 og boede der indtil 1979.

Kirken restaureret

I 1966 blev Torsted Kirke restaureret. I den forbindelse ville man udskifte en del af korets østvæg, der i modsætning til kirkens øvrige granitkvadere havde et område med mursten. Ved en eftersøgning fandt man de manglende kvadre, bl.a. i Abisgade. De havde tjent som stenbro i heste- og kostald. Den placering havde sat sit præg på stenene. I dag adskiller de sig tydeligt fra korets øvrige sten. De er blankslidte.

To institutioner havde en vis betydning i 1960-erne, både med hensyn til skatteindtægter, handelsliv og befolkningstal.:

I 1920 oprettede 19 sognekommuner i Ringkøbing Amt en fælles fattiggård i Årup. I de første år var det ofte gamle mennesker, der blev sendt dertil. Det ændredes, da de fleste sogne fik alderdomshjem. Siden bestod beboerne af fattige familier med børn, enlige mødre og enlige mænd på "gennemtræk", altså oftest kun en enkelt overnatning. I løbet af 60-erne faldt antallet af beboere, og stedet ophørte i 1966.

I besættelsestiden oprettede Socialministeriet en række arbejdslejre for byernes arbejdsløse mænd. Det skete bl.a. for at afholde dem fra at arbejde for besættelsesmagten. I Ringkøbing Amt oprettedes bl.a. lejre i Klosterheden - Ulfborg Kjærgård, Hoverdal og i 1942 Øster Aarbjerg i Torsted. Lejren kunne rumme mere end 100 mand, der blev beskæftiget med plantageanlæg, skovning, vejarbejde og grusharvning. Nu er lejren nedlagt, og alle bygninger fjernet.

Aarup, Høbrovej 13.

Brunkulslejet i Abildå

Af Jon Høgh. - En dag i 1935 sendte gårdejer Jens Chr. Mikkelsen sin tjenestekarl Jens Peder Hansen ud i en skelgrøft mellem to marker ved gården Havbjerg for at oprense den. Jens Peder gravede dybt, og ca. en meter nede opdagede han lag af brunkul i den lodrette og blottede brink.

Det var begyndelsen på eventyret om Abildå Brunkulsleje.

Efter opdagelsen af brunkullets tilstedeværelse blev der foretaget prøveboringer flere steder for at få et skøn over, hvor meget der eventuelt kunne være tale om, og da det viste sig, at der var så meget, at det flere steder, kunne svare sig at påbegynde brydning af kullet, dannede Peder Vendelbo, Niels Møller og Anders Jensen, Grønbjerg Teglværk, et konsortium, der skulle producere brunkullene, der var lette at komme til, fordi overjorden kun havde en tykkelse på ca. en meter – den samme tykkelse havde også lagene af kul, der gemte sig derunder. Men efterhånden som virkeområdet udvidedes, kunne lagene af overjord nogle steder være noget tykkere, op til 1½ meter, og det bevirkede, at arbejdet på de lavest liggende arealer blev besværliggjort af grundvandet, som måtte holdes væk først med en vand-

snegl trukket af en benzimotor og fra 1938 af en elmotor.

Den eneste arbejdskraft i lejerne var de efterhånden 300 arbejders håndkraft. I begyndelsen mestrede de brugen af hakke, skovl, spade – og trillebørene som befordringsmiddel, når overjorden skulle fjernes og køres væk, og brunkullene skulle transporteres til opsamlingsstedet. Herfra hentedes de og bragtes videre til de relativt få private aftagere og – eller navnlig – Grønbjerg Teglværk, der fyrede med dem i ovnene.

Abildå Kul

Før 2. Verdenskrig var afsætningen meget ustabil, fordi lagene var blevet fyldt op af udenlandsk brændsel, men efter den tyske besættelse af Danmark den 9. april 1940 tegnede billedet sig anderledes. Kullene blev meget eftertragtede, og der blev gravet i stor stil ved Havbjerg og Dyreborg. Mange nye prøveboringer blev foretaget, og de viste, at der både syd og øst for Abildå by gemte sig meget store forekomster af kullag i jorden. I de områder blev oprettet fem lejer, som Peder Vendelbo, Niels Møller og Viggo Juelsgaard fik brydningsretten til så længe, der kun gravedes ved Havbjerg. Men da der nu også skulle igangsættes brunkulsgrav-

Gravemaskiner, som arbejdede i Abildå Brunkulsleje.

ning øst for Abildå, krævedes ekstra kapital, og selskabet "Abildå Kul" blev oprettet.

Spil med trækasser til at trække kullene op af gravene erhvervedes, og i 1944, krigens andensidste år, afløste den første gravemaskine den blankslidte skovl. Togspor blev udlagt i lejet, og trillebørene blev erstattet af et par tipvogne, der ved motorkraft blev trukket til aflæsnings- eller afhentningsstedet, hvor kullene blev tippet af i en dyng.

Brunkulsbisserne

Bisser i den gængse forstand var de nu ikke. De fleste var derimod gode, flittige og vedholdende arbejdere, der for størstedelens vedkommende i de tidlige morgentimer ankom hertil i lastbiler eller på cykel fra Abildå by, Vildbjerg, Aulum, Videbæk og Holstebro og passede deres arbejde. Selvfølgelig var der brodne kar imellem, der drev sortbørshandel, drak og spillede daglønner op og sloges og stjal. Af den grund var det nødvendigt med et patruljerende privat vagtværn. Nogle, især gifte med børn, valgte at bo her i de 10-15 træhuse, der byggedes. Mange ugifte sov på tomme lofter hos private i byen eller i de seks 8-mands sovebaracker med kantine drevet af forpagter, som

det også blev nødvendigt at tilføre brunkulslejet.

Efter krigen fortsattes gravningen af brunkul her i Abildå indtil 1960 med afsætning i det små stadigvæk til private aftagere, men nu og i langt højere grad til Videbæk Fjernvarme og især til Randers Elværk bl.a. via Nørre Omme Banens togstationer i Ørnhøj og Grønbjerg.

Brunkulstiden var dermed slut i Abildå. I vor tid er Abildå Brunkulsleje et museum, hvor man kan komme og gå og se de originale redskaber, som anvendtes i lejet. Første lørdag i juni, juli, august og september kl. 14 er der levendegørelse. Der opkræves entre.

FAKTA

Brunkul er rester af ca. 15 millioner år gamle sump- og vandplanter, fra en tid da floder og søer dækkede det meste af Danmark. De fleste brunkul findes i Midtjylland, og de har relativ stor brændværdi - større end f.eks. træ, men mindre end kul og koks. I Abildå-området har der under 2. Verdenskrig og i perioder derefter dagligt arbejdet 300-400 mand med brydningen.

En "brunkulsmine", hvor vandsneflen ikke har været i brug længe.

Rysenstens genvordigheder med de Fjaltring bønder

Herregården Rysensteen ligger på sin borgbanke ude i engene ved Nissum Fjord, nær ved den jyske vestkyst.

Af Jens Erik Villadsen. - Også for fire hundrede år siden vidste folk på vestkysten, hvad de ville - og i allerhøjeste grad, hvad de ikke ville.

I december 1615 havde der været en stormflod, der havde forårsaget enorme ødelæggelser på herregården Rysensteen med tillæggende. Det var så omfattende, at de 19 fæ-

stegårde i Bøvling, der normalt gjorde hovararbejde på slottet, ikke kunne overkomme at genoprette skaderne.

Derfor pålagde lensmanden, Predbjørn Gyldenstjerne på Rysensteen, i 1616, med kongens samtykke, at bønder i bl.a. Fjaltring "for fremtiden at gøre ugedagsarbejde på slottet, så vidt lensmanden på KGL. Maje-

stæts vegne syntes ret og billigt at være".

Dette pålæg nægtede bønderne i Fjaltring at efterkomme, og de udeblev hver gang, de var tilsagt - på nær Jep Ottedal. Bønderne havde et gammelt kongebrev, som de forlangte skulle respekteres. Brevet var udstedt af Kong Hans i 1515,

hvor der bl.a. stod "at kronens tjenere udi Vandfuld Herred til evig tid skulle være kvit og fri for skatter og hovararbejde".

Overleveringen fortæller, at man havde reddet Kong Hans med følge ved en stormflod. Det 100 år gamle frihedsbrev mente Vandfuld Herredsting nu ikke gjaldt længere, så bønderne appellerede til Viborg Landsting i 1617, "for med kongebrevet i hånd for en højere ret at tvinge lensmanden til ikke at røre ved deres frihed".

Over for landsdommerne fremhævede bønderne, at de i forvejen forrettede adskilligt arbejde for lensmanden på Rysensteen. Men det hjalp dem ikke. Hovedgården skulle drives. Sagen mod bønderne var ført, som den skulle ved Herredstinget, og stod ved magt.

Alle de ulydige bønder, med undtagelse af den forsigtige Jep Ottedal, mistede den dag retten til at sidde i deres fæstegårde. De måtte nu op på Herregården og bede om at få deres fæstegårde igen. Det fik de fleste af dem, men betingelserne var, at de selvfølgelig herefter ville gøre alt det arbejde, lensmanden forlangte af dem.

Det hører også med til historien, at én af de landsdommere, der fradømte dem fæstegårdene, var lensmanden, Predbjørn Gyldenstjerne på Rysensteen!

Bur Andels Elektricitetsværk

Af Jens Erik Villadsen. - I det lille hedesogn Bur, vest for Holstebro, havde man først i 1920'erne en energipraksis, som nutidens krise indtil videre ikke kan leve op til. Det var på den tid, man så småt begyndte at producere elektricitet fra små lokale elværker, baseret fortrinsvis på vind- og vandkraft. Dog suppleret af petroleumsmotorer.

I Bur så man også mulighederne for at oprette et sådant værk. Fem lokale gårdmænd gik sammen om at oprette et selskab i 1919 - 'Bur Andels Elektricitetsværk'. Det krævede jo nogen startkapital at etablere værket, så man fik en bank med på at yde et lån over 20 år. Men, betingelsen var, at andelshaverne skulle hæfte solidarisk, beregnet ud fra deres ejendomsskyld. Man købte et areal lidt udenfor stationsbyen, hvor en

mindre bæk løb igennem, som man opdæmmede til en sø. Ved udløbet fra søen var der etableret en turbine, som skulle producere el.

Idéen var god nok, men den lille bæk kunne slet ikke levere vand nok til turbinen. Man fik en ny genial idé, der gik ud på at grave en kanal ud et andet sted i sognet, hvor der var en lille naturlig sø. Der var bare det ved det, at kanalen skulle igennem et større hedeareal, før den nåede søen med turbinen. Derfor blev så godt som alt vand opslugt af den sandede jord, kanalen løb igennem, så heller ikke det gav vand til turbinen.

Alt dette kostede selvfølgelig mange penge, og efter få år var selskabet så forgældet, at det var næsten umuligt at fortsætte, og det var nær ved at ødelægge det meste af sognets økonomi. Langt de fleste havde

tegnet sig som medlemmer og hæftede solidarisk, så de måtte se deres indskud som tabt. Samtidig havde værket givet dem en stor gæld oveni.

De kom til at betale regningen

De tre største gårdmænd havde fra starten holdt sig udenfor. De troede ikke på projektet, men de kom alligevel til at betale regningen. Det skete, efter at banken tilbød at slette halvdelen af gælden, hvis indskyderne var indstillet på at miste deres indskud. Den restgæld, der nu var tilbage, tilbød de tre gårdmænd, der ikke havde været med, at betale. Ellers ville konsekvensen have været, at en meget stor del af Bur var endt på tvangsauktion.

Dog var skaden sket for mange, bl.a. mine bedsteforældre. De havde købt et hus i Bur stationsby, samtidig

med at de tegnede sig som medlem af elværket. De havde ikke råd til at miste hele indskuddet, som man var blevet lovet ville blive dækket ind i løbet af få år. De måtte sælge huset og flytte i en lille lejlighed med de syv børn, de havde på det tidspunkt.

Men hvad skete der med elværket? Man anskaffede sig petroleumsmotorer, og vindmøllernes tid var heller ikke helt forbi.

Anden verdenskrig blev en ny svær tid for de små elektricitetsværker. Olie og kullene svandt ind til næsten intet, og man tyede så til brunkul, som i disse år fik en oplomstring. I Bur forsøgte man sig også med en stor vindmølle, som man fik rejst ved værket. Det lille værk fortsatte til 1951, hvor man blev koblet på »Holstebro og Omegns Elektricitetsforsyning«.

»Kirstine« - et brag af en middelalderroman

Af Annette Holm. - Selv om det er nogle år siden, Lars Novrup Frederiksen udgav sin debutroman "Kirstine", er der grund til at henlede historieinteresseredes opmærksomhed på dette brag af en af middelalderromanen. Har du ikke læst den endnu, skal du skynde dig at få fat i den. Det vil du ikke fortryde.

Det er en roman, så virkelighed og fiktion blandes sammen, men det er en bog, man ikke kan lægge fra sig, selv om det er en mursten på 600 sider. Den er virkelig god formidling af middelalderens samfund og levevis. Især er det værd at lægge mærke til, at den beskriver både høj og lav, og det er ikke almindeligt, når det drejer sig om bøger om middelalderen. Det er som regel kun kongelige og adel, man hører om, til nød bønder, men ikke dem, der levede på samfundets bund.

Den rummer alt, hvad en god roman byder på. Den er drønspændende, den fortæller med indsigt om mennesker og menneskers natur, rænker og intriger, og selv om det er en nonne, der er hovedpersonen, er kærlighed også et tema, både kærlighed til mennesker og kærlighed mellem en kvinde og en mand.

Handlingen udspiller sig i årene

Har du endnu ikke læst "Kirstine", så skynd dig at få fat på den, for den vil alle med interesse for vestjysk historie blive opslugt af.

1275-87. Det er tiden omkring mordet på kong Erik Klipping i Finderup Lade, men de problemer med magt og intriger, som den beskriver, kender vi også i dag. Stubber Kloster og nonnen, senere priorinden, Kirstine, er centrum i beretningen, og hvor er det genialt at lade en kvinde være hovedpersonen i en middelalderroman.

Kongemordet er fakta, men Lars Novrup Frederiksen tror ikke på, at det foregik i Finderup Lade, og at

marsk Stig Andersen stod i spidsen for projektet. Han mener, det blev betalt og bestilt af dronningen.

Fakta og fiktion

Stubber Kloster på en ø i Stubber Sø er fakta, men Kirstine er fiktion. Ikke langt fra klostret lå Vinderupgård, som var ejet af Jens Kalf, og han var via sit ægteskab i Hvide-slægten. Ingen har før beskrevet, at Hviderne havde så magtfuld en repræsentant i Vestjylland, men Lars Novrup Frederiksen formoder, det er fordi danmarkshistorien primært betragtes fra det østlige Danmark.

Lars Novrup Frederiksen er født i 1952 på den egn, romanen foregår i. Efter en lang erhvervskarriere i hovedstadsområdet er han flyttet tilbage og bor i Sevel. Han har i mange år interesseret sig for sin hjemegns historie, og det tog ham 5 år at researche og skrive "Kirstine", som blev udgivet i 2017 på Forlaget Hovedland.

Bogen blev modtaget med begejstring, og det gav forfatteren mod på at skrive mere om Kirstine. I efter-

følgeren, "Priorinden", fortæller han, hvad der videre skete i Danmark og med Kirstine efter kongemordet, og Lars Novrup Frederiksen arbejder nu på sin tredje middelalderroman om Kirstine.

Udgiver:
Hardsyssel
Historisk Samfund
af 1906

Ansvarshavende:

Bent E. Hansen
Markvænget 6A, 7441 Bording
Tlf.: 3121 2242
Mail: beh51mr@gmail.com

Hjemmeside: www.hardsyssel.org

Redaktion:

Bent E. Hansen
Jens Erik Villadsen
Annette Holm
Jon Høgh
Ove Nørholm

Layout og prepress:

Erhard Leach

Tryk: Tarm Bogtryk og offset

BLIV MEDLEM AF HISTORISK SAMFUND

✓ **Bliv Medlem og modtag et gratis eksemplar af foreningens årsskrift**

Tilmelding på vor hjemmeside
www.hardsyssel.org

Eller send en mail til foreningens kasserer, Frode Riber

Tlf.: 4077 8033

Mail: fr@friber.dk

www.hardsyssel.org

Klik ind på www.hardsyssel.org Her kan du finde oplysninger om hvad *Historisk Samfund for Hardsyssel* er, læse nyhedsbreve, læse ældre udgaver af Hardsyssel Tidende og meget mere. - Du kan også tegne et medlemskab samt tilmelde dig foreningens nyhedsmail.

RING
9732 1166

Kompetent
Ordentlig
Handlekraftig

Hvad mere har du brug for?

Book et møde
landbobanken.dk

Ringkjøbing
Landbobank